

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційне дослідження
Сабінського Михайла Едуардовича
«Постать Михайла Грушевського в українській закордонній
історіографії 1940-1980-х рр.», поданого на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія

Рецептивна проблематика здобуває дедалі більшу популярність в сучасній історіографії з огляду на зростаюче розуміння того, що лише контекстуальний підхід надає можливість коректної інтерпретації спадщини визначних українських інтелектуалів модерної доби. При цьому, на тлі якісних поодиноких опрацювань рецепції творчої діяльності знакових істориків ХІХ – першої третини ХХ ст. вирізняється інтенсивність розробки рецептивної грушевськіани. Найбільше в цьому плані на сьогодні зробив науковий керівник автора дисертаційної праці професор Віталій Тельвак. Власне в річищі науково-дослідної програми останнього та як хронологічне продовження його власних студій, і виконане рецензоване дослідження М. Е. Сабінського.

Темою своєї праці дисертант обрав грушевськознавчий дискурс непростого для дослідження періоду української історіографії, коли її чолові представники після початку Другої світової війни змушені були залишити материкові терени і розвивати традиції національної соціогуманітаристики на чужині – спочатку в західноєвропейських осередках, а відтак і на американському континенті. Згадана складність зумовлена потребою постійного врахування суспільно-політичного контексту історіографічних дискусій, адже за кордоном опинилися представники багатьох течій українського громадського життя (насамперед, націоналістичної, гетьманської та республіканської), які інтерпретували спадщину автора «Історії України-Руси» з урахуванням своїх ідейних симпатій, тим самим нерідко її інструменталізуючи. Тож історіографічний аналіз слід було провести так, щоб мимоволі не стати затятим опонентом котроїсь із ідейних оптик і замість аналітика історіографічного багатоголосся не перетворитися на ще одного палкого оборонця тієї чи іншої візії.

Врешті, вкажемо і на чималі методологічні виклики, котрі стояли перед М. Е. Сабінським. Йдеться про виразну полісюжетність обраної ним теми дослідження, що передбачає необхідність можливо доброї орієнтації в багатьох грушевськознавчих проблемах (історіографічних, літературознавчих, суспільно-політичних та ін.), що їх інтерпретації подекуди й по сьогодні не отримали консенсусу в сучасній українській науці. Чималим викликом були і зрозумілі логістичні труднощі з доступом до різнопланових джерел і літератури в умовах жорстких обмежень, пов'язаних із пандемією та повномасштабною російською агресією. Забігаючи наперед, наголосимо, що з усіма згаданими щойно, а також багатьма іншими викликами, про які говоритимемо далі, М. Е. Сабінський впорався доволі професійно.

Цілком прийнятною є структура дисертації. Вона відповідає поставленим завданням і дає можливість з достатньою повнотою висвітлити основні проблеми даної теми. Матеріал викладено на підставі проблемно-хронологічного підходу логічно і послідовно. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел і літератури (алфавітної побудови), а також цікавих додатків.

Розлоге доведення М. Е. Сабінським багатоаспектної актуальності обраної теми не залишає сумнівів у її науковій та громадській важливості. Не викликає зауважень і авторське формулювання об'єкта та предмета дослідження, його мети і завдань, хронологічних і географічних меж, а також практичного значення дисертації. Новизну результатів дисертаційної праці засвідчує залучення широкого кола різнопланових історіографічних джерел та здійснений на їхній підставі всебічний компаративний аналіз особливостей обговорення багатоаспектної грушевськознавчої проблематики в українській діаспорній історіографії. Відповідають необхідним вимогам і технічне оформлення тексту та наукового апарату роботи.

Перший розділ «Історіографія, джерела та методологія дослідження» традиційно складається з трьох частин, в яких визначений стан та провідні напрями опрацювання теми, характеризується й класифікується комплекс

історіографічних джерел, висвітлюються основні теоретико-методологічні засади наукового пошуку. В першому підрозділі Автор аналізує чималу за обсягом історіографію проблеми за хронологічним критерієм, відтворюючи якісні зміни в осмисленні діаспорної грушевськіани протягом останнього півстоліття. При цьому вповні аргументовано дисертант відштовхується від саморефлексій самих представників української закордонної історіографії. Важливо, що свій аналіз М. Е. Сабінський супроводжує належною екземпліфікацією, котра не залишає сумнівів у слушності його висновків.

В другій частині першого розділу дисертант звертається до аналізу джерельної бази дослідження. Цілком виправдано він вказує на особливість джерельного підґрунтя своєї роботи, адже залучений масив різнопланових текстів стосується порівняно недавнього минулого і опрацювання архівних колекцій закордонних українознавців на сьогодні перебуває практично на початковій стадії або й не розпочалося з причин фінансової неможливості потрапити до західних академічних осередків. Тож на нас може очікувати суттєве прирощення джерельного матеріалу, яке додасть чимало нюансів у реконструйовану дисертантом картину.

При характеристиці джерельної бази, спираючись на методику системно-структурного аналізу, М. Е. Сабінський цілком обґрунтовано виділяє три основні джерельні комплекси: «конкретний текст», «великий текст» та «історико-культурний контекст». Позитивно те, що автор цілком виправдано звертає особливу увагу на використання рецензій та критичних матеріалів, які існували винятково у просторі дискусій та засвідчували відповідну історіографічну рефлексію на наявні в дослідницькому просторі грушевськознавчі праці. Адже саме в рецензіях стисло обговорювалися різні проблеми історіографічних пошуків.

Тривалий час в історіографії вважалося, що листування є цікавим і важливим джерелом, але матеріалом вторинного допоміжного характеру, який лише розставляє певні нюанси в розумінні історичного часу. Однак, крім комунікативно-інформаційного аспекту, епістолярна спадщина розкриває

суб'єктивний людський вимір історії. У листах виявляється живе буття, події, факти, мотиви вчинків пояснюються через призму індивідуального, суб'єктивного сприйняття. Саме ця особливість листів як наукових джерел є особливо цінною, що допомагає об'єктивізувати знання про минуле, перевірити усталені погляди. Отож, похвальним є широке використання дисертантом епістолярної спадщини українських закордонних істориків. Саме в їхньому епістолярію міститься рідкісна інформація про перебіг історіографічного пошуку, неpubлічні характеристики колег, обговорюються питання концептуального характеру, різноманітні поза наукові проблеми творчого пошуку, котрі нерідко впливали на інтенсивність та результати роботи. Позитивним вважаємо те, що автор відзначає також існування чималих джерельних «резервів», як завдання для подальшого наукового пошуку.

У першому розділі вміщено й окремий методологічний підрозділ, в якому розглянуто теоретичні підстави проведення дослідження і обрано як модель «нову культурно-інтелектуальну історію». Відзначимо, що в сучасній теоретичній думці існує певна плутанина щодо вжитого терміну і, зокрема, приставки «нова». Нам видається, що простіше було б вживати термін «інтелектуальна історія», який охоплює те коло питань, що над ними працював дисертант. Відмінність цього підходу від традиційної історії історичної науки полягає, передусім, у розширенні методологічного плюралізму, міждисциплінарного підходу, можливостей враховувати широке історико-культурне тло розвитку історичної думки. Відзначимо також чітке окреслення дисертантом термінологічного апарату роботи, який має виразне методологічне навантаження. Загалом, проведений М. Е. Сабінським огляд історіографії проблеми та джерельної бази дослідження засвідчив глибоке знання означеної теми та достатнє володіння ним методикою історіографічного дослідження.

Другий розділ дисертації «Грушевський-історик та громадсько-політичний діяч в рецепції української закордонної історіографії 1940-1965 рр.» зосереджений на висвітленні початкового періоду діаспорного грушевськознавства. Цілком виправдано М. Е. Сабінський акцентує увагу на

ідеологічних дискусіях у тогочасній українській закордонній спільноті, вказуючи їх безпосередній вплив на історіографічний дискурс. У висліді така інструменталізація спадщини автора «Історії України-Руси» призвела до чималої ідеологізації українознавчих дискусій, що найбільше впадала у вічі при спробах реконструкції політичної біографії героя дослідження. Разом із тим, дисертант вміло віднотовує появу та наростання суто наукознавчих тенденцій в грушевськознавчому дискурсі, виправдано пов'язуючи їх з впливами західної соціогуманітаристики. У висновках М. Е. Сабінський переконливо твердить, що тогочасне динамічне осмислення феномену національного служіння М. Грушевського зумовило подальшу інституціалізацію присвячених йому студій.

Третій розділ «Столітній ювілей Михайла Грушевського: заходи, історіографічний репертуар, дискусії» сфокусований на центральній події діаспорного грушевськознавства – вшануванні століття Великого Українця, що дало історіографічний поштовх стрімкій інституціалізації нової міждисциплінарної галузі. І в цьому випадку М. Е. Сабінський звертає доречну увагу на політико-ідейні дискусії в діаспорній спільноті, що розділилася на прихильників і скептиків вшанування ювілею визначного історика. Втім, наполегливі просвітницькі зусилля Л. Винара та його колег, об'єднаних довкола створених ним журналу «Український історик» і Українського історичного товариства, як аргументовано показує дисертант, поступово долали сформовані у добу Визвольних змагань стереотипи. У підсумку постало академічне грушевськознавство, що й по сьогодні є однією з найбільш динамічних галузей української історіографії.

Своєчасність дисциплінарної ініціативи Л. Винара засвідчили темпи та полідисциплінарність грушевськознавчого пошуку протягом поювілейного двадцятиліття, чому відведена остання частина рецензованого дисертаційного дослідження. Важливо, що М. Е. Сабінський насамперед звертається до теоретичного аспекту своєї теми і всебічно реконструює становлення грушевськознавства – від артикуляції Л. Винарем ідеї до формування ним же

повноцінної дисциплінарної структури нової галузі. Слушність спостережень дисертанта засвідчили останні підрозділи четвертої частини дисертації, в яких докладно відтворено поглиблення і розширення проблематики історіографічної та суспільно-політичної грушевськіани, що її опрацьовували закордонні українознавці протягом 1968-1989 рр. Важливим свідченням історіографічної культури М. Е. Сабінського є те, що він не лише пише про здобутки, але й влучно діагностує пізнавальні ліміти діаспорного грушевськознавства.

У висновках М. Е. Сабінський узагальнює позиції основних розділів дисертації і виносить на суд вченої ради обгрунтовані і вмотивовані висновки. Стисло, у розрізі цілої теми, він наводить синтетичне бачення провідних тенденцій української закордонної історіографії в аспекті інтерпретації її представниками ключових проблем життя та діяльності М. Грушевського. Варто вітати виділення дисертантом перспективних напрямів для подальших досліджень. Характерно, що авторські пропозиції мають не лише історіографічний характер, а й орієнтовані на розширення джерельної бази. Також на відзначення заслугують додатки до дисертації, котрі мають змістовний, а не формальний характер.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу М. Е. Сабінського, потрібно зазначити, що вона не позбавлена деяких упущень:

1. При аналізі історіографії досліджуваної проблеми з поля зору дисертанта випала низка важливих для його дослідження опрацювань. Так, звернемо увагу на важливі інтерв'ю Ігоря Гирича з Омеляном Пріцаком та Ярославом Дашкевичем, опубліковані у редагованому київським ученим журналі «Старожитності» за 1992 р. Також важливо було опрацювати концептуальну статтю І. Гирича «Біля джерел наукового грушевськознавства» (На службі Клію. Збірник наукових праць на пошану Л.-Р.Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. Київ-Нью-Йорк-Торонто-Париж-Львів, 2000. С.85-93).
2. Визнаючи повноту узагальненої М. Е. Сабінським джерельної бази, разом із тим відзначимо, що в роботі відсутній аналіз архівних колекцій закордонних

українознавців, які були передані на збереження в Україну (насамперед, Л. Винара, О. Оглоблина та О. Пріцака).

3. При визначенні дисертантом верхньої хронологічної межі дослідження спостерігається деяка плутанина, адже іноді вказується 1989 р., а не 1991-й, коли Україна здобула незалежність і доробок діаспорних інтелектуалів отримав належне поширення на материкових теренах. В цьому аспекті логіка автора праці вимагає спеціального пояснення.

4. У тексті дисертації цілком доречно широко використовується основоположне для розуміння теми поняття «грушевськознавство» (причому воно вживається в найрізноманітніших формах і словосполученнях). Поряд із ним автор використовує як синонімічне поняття «грушевськіана». На нашу думку, між вказаними поняттями все ж існують суттєві семантичні та змістовні відмінності.

5. В роботі М. Е. Сабінський часто послуговується поняттям «рецептивна грушевськіана», але не пояснює зміст, яким воно наповнене.

Проте висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку кваліфікаційної праці. В цілому дисертація М. Е. Сабінського – самостійне наукове дослідження на актуальну наукову проблему, яка має не лише вузьконаукове, але й прикладне значення в теперішньому суспільному житті України. Дисертант продемонстрував самостійне мислення, уміння формулювати висновки, орієнтуватися у літературі з досліджуваного питання. В процесі опрацювання теми здобувач продемонстрував навички роботи з історичними джерелами та аналітичні уміння науковця. Оформлення відповідає чинним вимогам. Зміст дисертаційної роботи знайшов відображення у семи статтях у фахових виданнях України і одному конференційному матеріалі, що додатково відображає підсумки дослідження, а також пройшов апробацію на кількох наукових конференціях різного рівня. А це означає, що результати проведеного дослідження, як і належить, вже стали надбанням наукової громадськості.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати, що дисертація М. Е. Сабінського засвідчує належний фаховий рівень здобувача. Він зібрав та опрацював різноплановий і обширний джерельний матеріал. Запропоновані ним висновки вносять якісно нове розуміння специфіки рецепції творчої спадщини М. Грушевського в діаспорній історіографії. Тож враховуючи поданий на обговорення текст роботи і численні публікації Автора, вважаємо, що дисертація Сабінського Михайла Едуардовича «Постать Михайла Грушевського в українській закордонній історіографії 1940-1980-х рр.» є завершеною науковою працею, яка має теоретичну й практичну значущість в галузі історії і може бути рекомендованою до захисту у разовій спеціалізованій раді із захисту дисертаційних досліджень за спеціальністю 032 Історія та археологія.

**завідувач кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка.
доктор історичних наук, професор**

О. М. Петrenchко

